

บทที่ 10

รัสเซียและรัฐในยุโรปตะวันออก

กล่าวโดยทั่วไป ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ประเทศรัสเซียตลอดจนรัฐอื่น ๆ ของยุโรปตะวันออกเป็นชนเชื้อสายสลาฟ(Slav)ชาวสลาฟเข้าตั้งหลักแหล่งในบริเวณนี้เมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 5 ซึ่งเป็นสมัยของการอพยพครั้งใหญ่ของอนารยชน พวกสลาฟแยกกันตั้งหลักแหล่งเป็น 3 สาย ดังนี้

1. สลาฟตะวันตก เข้าตั้งหลักแหล่งทางแถบแม่น้ำเอลเบ ไอเคอร์ และวิสตุลาตอนล่าง สลาฟสายตะวันตก จะเป็นบรรพบุรุษของพวกเชค สโลวัค และโปแลนด์
2. สลาฟใต้ เข้าตั้งหลักแหล่งบริเวณคาบสมุทรบอลข่าน สลาฟใต้จะเป็นบรรพบุรุษของพวกเซอร์เบีย โครแอต สโลเวน และบัลแกเรีย
3. สลาฟตะวันออก เข้าตั้งหลักแหล่งทางแม่น้ำดนีเพอร์ โวลก้าตอนบน และฝั่งทะเลสาปอีเลเมน (Ilemen) และไพพูส (Peipus) สลาฟสาขาตะวันออกนี้คือ บรรพบุรุษของชาวรัสเซีย

รัสเซีย

ประวัติศาสตร์ยุคกลางของรัสเซียสิ้นสุดลงเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1645 หลังจากนั้นจะเปลี่ยนเข้าสู่สมัยเริ่มต้นยุคใหม่ ทั้งนี้มีเหตุผลประกอบพิจารณาในการเปลี่ยนแปลงยุคอยู่ 4 ประการด้วยกัน กล่าวคือ การขึ้นสู่อำนาจของราชวงศ์โรมานอฟ การขยายตัวและการวางแผนเส้นพรมแดนของรัฐใหม่ การกำเนิดชนชั้นกลาง และการพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาประวัติศาสตร์อาณาจักรรัสเซียสมัยเริ่มต้นยุคใหม่แบ่งได้เป็น 3 ระยะดังนี้ ระยะ ค.ศ. 1645-1698 เป็นช่วงเวลาของการพัฒนาระบบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์

และการก่อสร้างอาณาจักร ระยะ ค.ศ. 1698-1762 เป็นสมัยที่รัสเซียมีการปรับปรุงประเทศตามแบบประเทศในภูมิภาคของยุโรปตะวันตก และรัสเซียก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศมหาอำนาจ ส่วนระยะ ค.ศ. 1762-1801 เป็นช่วงเวลาของการปรับตัวทางการเมืองของรัสเซียอีกครั้งหนึ่ง ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของรัสเซียจะปรับรูปตัวเองเป็นแบบราชาธิปไตยผู้ทรงภูมิธรรม

อาณาจักรมัสโกวี (The Muscovite Kingdom)

ปลายสมัยกลาง ดินแดนรัสเซียถูกรุกรานจากชาวมองโกล ชาวมองโกลได้ปกครองชาวรัสเซียอยู่เป็นเวลานานเกือบถึงศตวรรษครึ่งเมื่อระหว่าง ค.ศ. 1240-1380 ซึ่งการที่รัสเซียต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาวมองโกลนี้เองทำให้ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมอีกรูปหนึ่ง และในสมัยที่รัสเซียอยู่ใต้การปกครองของมองโกล นครมัสโกวีได้รับการก่อตั้งและสร้างเสริมอำนาจขึ้น มีเจ้าผู้ครองนครชื่อ อีวานที่ 1 (Ivan I ค.ศ. 1325-1341) เป็นผู้ครองนครแต่ก็ยังไม่ยอมรับอำนาจของมองโกล จนถึงสมัยของอีวานที่ 2 (ค.ศ. 1462-1505) ผู้ได้ชื่อว่าเป็นนักรบ พระองค์ได้ประกาศความเป็นอิสระจากอำนาจการปกครองของมองโกลเมื่อค.ศ. 1480 พร้อมกันนั้นก็ได้อธิบายรวบรวมดินแดนต่าง ๆ ของอาณาจักรรัสเซียเดิมเข้าไว้ด้วย นครมัสโกวีขยายใหญ่ขึ้นมีอำนาจมากขึ้นและมีสภาพเป็นอาณาจักร สมัยของกษัตริย์อีวานที่ 4 (ค.ศ. 1533-1584) อาณาจักรมัสโกวี ซึ่งก็คืออาณาจักรรัสเซียยังคงขยายอำนาจต่อไป ได้ยกกองทัพเข้าโจมตีได้ดินแดนบริเวณใกล้เคียง เช่น บริเวณแหลมไครเมีย มณฑลแอสตราข่าน สรุปได้ว่า อำนาจการเมืองของมองโกลที่มีอยู่เหนือดินแดนรัสเซียจบสิ้นลงในสมัยอีวานที่ 4

การพัฒนาการของรัสเซียสมัยอาณาจักรมัสโกวี

1. การพัฒนาทางการเมือง ทางด้านระบบการเมืองของรัสเซียสมัยอาณาจักรมัสโกวี เป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กษัตริย์ของรัสเซียมีฐานะเป็น “ซาร์ (Sar)” “ซาร์” มาจากคำว่า ซีซาร์ (Caesar) ของโรมัน ซึ่งเป็นตำแหน่งทางการเมืองและการทหารของบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งจักรพรรดิโรมันได้ กษัตริย์รัสเซียอ้างถึงความชอบธรรมในการเป็นผู้สืบต่ออำนาจจากกรุงโรมและกรุงคอนสแตนติโนเปิล ซาร์อีวานที่ 3 ทรงถือว่าอาณาจักรรัสเซียหรืออาณาจักรมัสโกวีของพระองค์เป็นจักรวรรดิโรมันครั้งที่ 3 สถานะอำนาจของ “ซาร์” ของรัสเซียเป็นรูปแบบเทวสิทธิ์ โดยเชื่อว่ากษัตริย์มีสถานภาพเปรียบเสมือนองค์พระผู้เป็นเจ้าบนพื้นพิภพ อำนาจ

ของซาร์จึงเป็นอำนาจที่ “สูงสุดและเด็ดขาด” อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติอำนาจทางการเมืองของซาร์รัสเซียก็มีลักษณะไม่ต่างไปจากกษัตริย์องค์อื่น ๆ ของยุคกลางตามระบบฟิวดัลมากนัก ขุนนางส่วนท้องถิ่นมีอำนาจและอิทธิพลเหนือผืนที่ดินและชาวไร่ชาวนาที่ต้องอาศัยที่ดินทำกิน อำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์มีอยู่ได้เฉพาะพื้นที่ที่กองทัพของซาร์สามารถเข้าไปควบคุมได้เท่านั้น

2. การพัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจ สังคมรัสเซียสมัยอาณาจักรมัสโกวิมีลักษณะเป็นสังคมชนบท ประชาชนประกอบการเกษตรกรรม การค้าขายมีน้อยมาก ชาวรัสเซียส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์นิกายตะวันออก แต่ก็มีชาวรัสเซียอีกจำนวนหนึ่งนับถือศาสนาอิสลาม เนื่องจากเคยอยู่ภายใต้การปกครองของเติร์กและมองโกลมาในอดีต ขณะเดียวกันชาวรัสเซียทั่วไปเชื่อในเรื่องโชคกลางของขลังและเวทย์มนต์คาถา

กษัตริย์ของอาณาจักรมัสโกวิ เริ่มจากซาร์อีวานที่ 1 จนถึงอีวานที่ 4 โดยเฉพาะอย่างยิ่งซาร์อีวานที่ 4 ได้พยายามปรับปรุงประเทศไปในแนวทางของยุโรปตะวันตก เมื่อตอนต้นปี ค.ศ. 1544 ซาร์อีวานที่ 4 ได้เชิญชวนชาวยุโรปที่เชี่ยวชาญทางสาขาต่าง ๆ เช่น แพทย์ ครู ช่างฝีมือชาวเยอรมันและชาวอังกฤษเข้ามาช่วยปรับปรุงราชอาณาจักร นอกจากนั้นซาร์อีวานที่ 4 ยังทรงว่าจ้างช่างชาวอิตาเลียนมาออกแบบก่อสร้างพระราชวังป้อมปราการต่าง ๆ และวิหารในพระราชวังเครมลิน (Kremlin) ทว่าศิลปกรรมของรัสเซียก็จะมีรูปแบบเฉพาะของตนเอง ซึ่งจะเป็นรูปแบบของไบแซนไทน์และมอสเล็ม อันแตกต่างไปจากศิลปกรรมของยุโรปตะวันตก

อาณาจักรรัสเซียสมัยต้นราชวงศ์โรมานอฟ

รายพระนามกษัตริย์รัสเซีย

1. อีวานที่ 4 (Ivan IV ค.ศ. 1533-1584)
2. ซีโอดอร์ที่ 1 (Theodore I ค.ศ. 1584-1598)
3. บอริส โกดุนอฟ (Boris Godunov ค.ศ. 1598-1605)
4. ซีโอดอร์ที่ 2 (Theodore II ค.ศ. 1605-)
5. เบซิลที่ 4 (Basil IV ค.ศ. 1606-1610)
6. มิกาคิล (Michael/Mikahail ค.ศ. 1613-1645)
7. อเล็กซิส (Alexius ค.ศ. 1645-1676)
8. ซีโอดอร์ที่ 3 (Theodore III ค.ศ. 1676-1682)

9. อิวานที่ 5 และปีเตอร์ที่ I (Ivan V and Peter I ค.ศ. 1682-1689)
10. ปีเตอร์ที่ I “มหาราช” (Peter I, The Great, ค.ศ. 1689-1725)
11. แคทเธอรีนที่ 1 (Catherine I ค.ศ. 1725-1727)
12. ปีเตอร์ที่ 2 (Peter II ค.ศ. 1727-1730)
13. แอนนา (Anna. ค.ศ. 1730-1740)
14. อิวานที่ 6 (Ivan VI ค.ศ. 1740-1741)
15. เอลิซาเบ็ธ (Elizabeth ค.ศ. 1741-1762)
16. ปีเตอร์ที่ 3 (Peter III ค.ศ. 1762-)
17. แคทเธอรีนที่ 2 “มหาราช” (Catherine II, The Great, ค.ศ. 1762-1796)
18. ปอล (Paul ค.ศ. 1796-1801)

เมื่อสิ้นซาร์อิวานที่ 4 ได้เกิดความยุ่งยากทางการเมืองขึ้นในราชอาณาจักรรัสเซีย เนื่องจากความขัดแย้งของบรรดาโอรสที่เกิดจากชายาทั้ง 4 องค์ของอิวานที่ 4 เกิดการกบฏ เกิดสงครามกลางเมือง ช่วงเวลา ค.ศ. 1604-1613 ได้ชื่อว่าเป็นสมัยแห่งความยุ่งยาก ขุนนางชาวรัสเซียแบ่งออกเป็นก๊กเป็นเหล่าพร้อมทั้งชักนำทหารต่างชาติเข้าแทรกแซงการเมืองภายในของรัสเซียกองทัพโปแลนด์เข้ายึดกรุงมอสโกในปี ค.ศ. 1610 ได้ผนวกอาณาจักรรัสเซียไว้กับภาคตะวันตกของโปแลนด์ และโปแลนด์ยังได้ตั้งราชวงศ์ของกษัตริย์โปแลนด์ขึ้นเป็นพระเจ้าซาร์ปกครองอาณาจักรรัสเซีย ทรงพระนามว่า ซิกิสมันด์ที่ 3 (Sigismund III) อยากรก็ตาม กษัตริย์ชาวโปแลนด์ก็ถูกต่อต้านอย่างหนักจากชาวรัสเซีย จนทำการขับไล่ชาวโปแลนด์ให้พ้นจากแผ่นดินรัสเซียได้สำเร็จเมื่อปี ค.ศ. 1612 ค.ศ. 1613 คณะสมัชชาแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วยขุนนาง พระ พ่อค้า ซึ่งร่วมกันขับไล่ซาร์ชาวโปแลนด์ที่กล่าวมาได้พร้อมใจกันเลือก มิคาอิล โรมานอฟ (Michael Romanov) ขึ้นเป็นพระเจ้าซาร์องค์แรกของราชวงศ์โรมานอฟ ซึ่งราชวงศ์โรมานอฟจะปกครองรัสเซียยาวนานจนถึงปี ค.ศ. 1917 จึงได้หมดอำนาจไปด้วยการปฏิวัติของกลุ่มบอลเชวิค ซึ่งนิยมในลัทธิคอมมิวนิสต์¹

ซาร์มิกาอิล (ค.ศ.1613-1645)

ซาร์มิกาอิลเป็นโอรสของสังฆราชฟีลาเรต (Philaret) กับเจ้าหญิงมาร์ธา ซึ่งเป็นเชื้อสายของซาร์อีวานที่ 4 กับพระนางอนาตาเซีย สังฆราชฟีลาเรตเคยมีข้อขัดแย้งกับซาร์ชาวโปแลนด์ และต้องถูกคุมขังอยู่ในคุกโปแลนด์เป็นเวลานานถึง 8 ปี ฟีลาเรตเดินทางกลับมรัสเซียเมื่อปี ค.ศ. 1619 ภายหลังจากที่ซาร์มิกาอิลขึ้นครองราชย์แล้ว หลังจากนั้น ฟีลาเรตได้รับตำแหน่งเป็นสังฆราชแห่งมอสโก (Patriarch of Moscow) สังฆราชฟีลาเรตเป็นคนแข็ง ในขณะที่ยังมีซาร์มิกาอิลเป็นคนที่ค่อนข้างอ่อนแอ การปกครองราชอาณาจักรรัสเซียจึงอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังฆราชฟีลาเรต และแม้เมื่อสังฆราชฟีลาเรตสิ้นพระชนม์ลงในปี ค.ศ. 1633 การปกครองก็ตกอยู่ในมือของกลุ่มขุนนางชั้นสูง

รัชสมัยของซาร์มิกาอิลที่มีสังฆราชฟีลาเรตคุมบังเหียนการปกครองนั้น ราชอาณาจักรรัสเซียได้รับการพัฒนาหลายประการ กล่าวคือมีการปรับปรุงกองทัพให้เข้มแข็ง มีการจ้างชาวต่างประเทศมาฝึกอาวุธและการรบให้กับทหารรัสเซีย ตั้งโรงงานผลิตอาวุธขึ้นเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์รัสเซียในปี ค.ศ. 1632 พัฒนาการอุตสาหกรรม หรือหัตถกรรม ราชสำนักมีนโยบายชักชวนช่างฝีมือหลายสาขาจากยุโรปตะวันตกให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในรัสเซีย ซาร์ได้ประทานที่ดินให้กลุ่มช่างฝีมือชาวต่างชาติเหล่านี้พร้อมกับการประทานเสรีภาพในการนับถือศาสนาให้ด้วย จึงปรากฏว่ามีช่างฝีมือชาวต่างชาติคืออพยพเข้ามาสู่ราชอาณาจักรรัสเซียเป็นจำนวนมากหลายพันคน²

ซาร์อเล็กซี (Aleksei Mikhailovich หรือ Alexis ค.ศ.1645-1676)

ซาร์มิกาอิลสวรรคตในปี ค.ศ. 1645 เมื่อมีพระชนม์เพียง 48 พรรษา และโอรสของมิกาอิลเพียงองค์เดียว ทรงพระนามว่า อเล็กซีได้ขึ้นครองราชย์ ดำรงตำแหน่งพระเจ้าซาร์แห่งราชอาณาจักรรัสเซียต่อมา ซาร์อเล็กซีครองราชย์ยาวนานถึง 31 ปีของช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ. 1645-1676 โดยมีขุนนางชื่อบอริส โมโรซอฟ (Boris Morozov) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับราชสกุลด้วยการแต่งงานกับขนิษฐาของพระมเหสีของพระเจ้าซาร์ โมโรซอฟเป็นกำลังสำคัญในการบริหารประเทศ กล่าวโดยทั่วไป ซาร์อเล็กซีและคณะรัฐบาลมีนโยบายปรับปรุงปกครองประเทศไปในแนวทางยุโรปตะวันตก ถึงแม้ว่าจะยังคงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ

ของรัสเซียอยู่อย่างมากก็ตาม อาณาจักรรัสเซียจึงมีการพัฒนาการ ไปอีกระดับหนึ่งตามแนวทางตะวันตก

ภายใต้การนำของโมโรซอฟผู้คุมอำนาจทางการเมืองที่แท้จริง รัฐบาลพระเจ้าซาร์พยายามดำเนินนโยบายรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ลดอำนาจขุนนางท้องถิ่น ได้นำความไม่พอใจมาให้แก่บรรดาผู้นำของตระกูลขุนนางใหญ่ ๆ ในชนบทเป็นอย่างมาก ถึงกับมีการก่อความไม่สงบขึ้นในเขตไซบีเรีย และแม้แต่ในเขตมอสโกก็มีความวุ่นวายเกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1648 ความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าวนี้ขยายวงกว้างมากขึ้นเมื่อประชาชนไม่พอใจพฤติกรรมฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการบริพารของพระเจ้าซาร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโมโรซอฟ มิโลสลาฟสกี (Miloslawsky) และพรรคพวก การจลาจลจึงเกิดขึ้นทั่วไป มีผู้พยายามถวายฎีกา ร้องเรียนพระเจ้าซาร์อเล็กซีส แต่ก็มิได้รับการตอบรับ เนื่องจากพระเจ้าซาร์เองนอกจากไม่มีอำนาจแล้ว พระองค์ยังสนใจแต่ด้านศาสนาเป็นสำคัญ การกบฏจึงขยายวงกว้างครอบคลุมเขตยุโรปของรัสเซีย รัฐบาลแก้ไขสถานการณ์ด้วยการเรียกประชุมสภาเจ้าของที่ดิน (Zemskii Sabor หรือ Boyar Duma หรือ Assembly of the whole land) ซึ่งก็ได้แก่บรรดาขุนนางเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่นั่นเอง ผู้แทนได้มาประชุมกันที่มอสโกในเดือนกันยายน ค.ศ. 1648 การประชุมมีอยู่จนถึงเดือนมกราคม ค.ศ.1649 ผู้แทนส่วนมากยังคงไม่เปลี่ยนแนวความคิดเดิม กล่าวคือยังคงคำนึงถึงอภิสิทธิ์ของชนชั้นสูงละเลยต่อสิทธิและเสียงของสามัญชนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของอาณาจักร

ในการประชุมดังกล่าวข้างต้นได้มีการตราพระราชบัญญัติปี ค.ศ. 1649 (Code of 1649) ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้จะใช้อยู่จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 พระราชบัญญัติ ค.ศ. 1649 มีสาระสำคัญคือ ขัดสิทธิในที่ดินและอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ของชนชั้นสูง ในส่วนของรายละเอียดก็มีการระบุดลดหย่อนภาษีให้กับทาสติดที่ดินบ้าง แต่ยังคงไว้ซึ่งโครงสร้างของระบบทาสติดที่ดิน ส่วนชนชั้นกลางยังคงไม่ได้สิทธิในการจะเข้าควบคุมการค้าและอุตสาหกรรม ดังนี้เป็นต้น เมื่อเหตุการณ์ออกมาในรูปนี้ความไม่สงบจึงเกิดขึ้นอีก และเมื่อประชาชนต้องประสบกับปัญหาการเพาะปลูกไม่ได้ผล การกบฏจึงเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1650 ที่เมืองพีส์คอฟ (Pskov) โนวโกรอด (Novgorod) และมอสโก ความยุ่งยากทางการเมืองขมวดปมมากขึ้นในปี ค.ศ. 1662 เมื่อรัฐบาลของพระเจ้าซาร์เข้าพัวพันกับสงครามอันยาวนานกับโปแลนด์ (ค.ศ. 1654-1667)

สงครามกับโปแลนด์ทำให้รัฐบาลรัสเซียประสบกับความยุ่งยากด้านการเงิน เงินคงคลัง ร่อยหรอลงมาก ถึงกับต้องเปลี่ยนการใช้เหรียญเงินมาเป็นเงินเหรียญทองแดงโดยกำหนดให้มีค่าเท่ากัน รัฐบาลแก้ไขสถานการณ์การเงินด้วยวิธีเก็บภาษีหนักขึ้น แต่เพราะมีปัญหาคอร์รัปชัน สถานการณ์จึงยังคงทรุดหนักต่อไป เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1662 ประชาชนได้เดินขบวนเรียกร้องให้ซาร์อเล็กซิสรับผิดชอบต่อปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ให้จัดการกับข้าราชการขุนนางที่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ปรากฏว่าในระยะนี้มีคนถูกฆ่าตายและถูกขับไล่ไปเป็นจำนวนมาก พระเจ้าซาร์และคณะรัฐบาลได้พยายามแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ถึงอย่างไรก็ตาม ความไม่สงบก็ยังมีอยู่ ทั้งในรูปแบบที่รุนแรงและไม่รุนแรง การกบฏที่รุนแรงที่สุดคือกบฏราชินี (Razin Revolt ค.ศ. 1670-1671) นำโดยสเตนกา ราชินี (Stenka Razin) ความวุ่นวายได้เกิดขึ้นครั้งแรกในพื้นที่แถบทะเลสาบคาสเปียน และได้ขยายเขตมาจนถึงกรุงมอสโกในปี ค.ศ. 1670

มีการกบฏของชาวนาเกิดขึ้นหลายครั้งในรัชสมัยของซาร์อเล็กซิสตลอดจนแผ่นดินของซาร์สมัยหลังต่อมา ปัญหาพื้นฐานสืบเนื่องมาจากการที่ที่ดินประมาณถึง 90 เปอร์เซ็นต์ถูกครอบครองโดยชนชั้นสูงของประเทศ ตามการประเมินเมื่อระยะปี ค.ศ. 1678-1679 ซาร์เป็นเจ้าของที่ดินประมาณ 9 เปอร์เซ็นต์ วัดเป็นเจ้าของที่ดินประมาณ 13 เปอร์เซ็นต์ ขุนนางเป็นเจ้าของที่ดินอยู่ถึง 67 เปอร์เซ็นต์ จึงเหลือที่ดินเพียงประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นที่ชาวเมืองและชาวนาอิสระสามารถครอบครองที่ดินได้ ดังนั้นความไม่พอใจของชาวนาและชาวเมืองจึงพุ่งเป้าไปที่ขุนนางเป็นสำคัญ เนื่องจากขุนนางเป็นผู้ครอบครองที่ดินส่วนใหญ่ที่สุดของอาณาจักร และเนื่องจากปัจจัยนี้ ประชาชนสามัญโดยทั่วไปทั้งชาวนาเสรีและทาสติดที่ดิน พึงความเมตตาความช่วยเหลือจากพระเจ้าซาร์ในอันที่จะปลดปล่อยตนเองจากการกดขี่เอารัดเอาเปรียบของขุนนาง กล่าวโดยสรุปพื้นฐานปัญหาทางเศรษฐกิจของรัสเซียในสมัยของซาร์อเล็กซิสไม่ต่างไปจาก รัชสมัยของซาร์องค์อื่น ๆ ที่ผ่านมา และรวมถึงซาร์องค์อื่น ๆ ในอนาคตอีกด้วย กล่าวคือ จะได้แก่ปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกินของสามัญชน ความล้มเหลวในกระบวนการประกอบการเกษตร ผลผลิตมีน้อยนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนอาหาร

กลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 สมัยของซาร์อเล็กซิสได้มีการก่อสร้างอุตสาหกรรมขนาดเล็กขึ้น อุตสาหกรรมหลักได้แก่อุตสาหกรรมทอผ้า ซึ่งทำกันมาในหลายมณฑลทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของมอสโก ทำเหมืองแร่ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือและแถบเทือกเขาอูราล ทำเหล็กแถบทางใต้ของมอสโกที่ตุลา กิจกรรมอุตสาหกรรมเหล่านี้ใช้พลังงานจากกังหันลมและพลัง

น้ำเป็นสำคัญ อุตสาหกรรมของรัสเซียในยุคนี้เจริญเติบโตพอสมควร เพียงแต่นำเสียดายที่นายทุนผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ อาทิ ชาวดัตช์ ชาวรัสเซียที่ประกอบการอุตสาหกรรมมีน้อยเนื่องจากขาดเงินทุน ดังนั้น นอกจาก “รัฐ” ซึ่งเป็นเจ้าของกิจการรายใหญ่แล้ว กลุ่มชาวรัสเซียที่ทำอุตสาหกรรมจึงจำกัดอยู่ในกลุ่มคนที่มีฐานะ ซึ่งได้แก่ ขุนนาง พระ และพ่อค้า ขณะที่ชาวนามีได้มีส่วนร่วมในความร่ำรวยแขนงใหม่นี้แต่อย่างใด

การค้าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลของซาร์อเล็กซิสให้ความสนใจและดำเนินการอยู่ พระเจ้าซาร์ทรงผูกขาดการค้าหลายประเภท ถึงกับมีผู้เรียกซาร์อเล็กซิสว่า “พ่อค้าใหญ่ของอาณาจักร” รัฐบาลกลางออกกฎหมายช่วยเหลือพ่อค้าชาวรัสเซีย เห็นได้จากพระราชบัญญัติการค้าปีค.ศ. 1667 (Commercial Regulations of 1667) ระบุห้ามมิให้พ่อค้าต่างชาติดำเนินการค้าขาย เป็นต้น และรัฐบาลกลางยังเก็บภาษีสินค้าต่างประเทศในอัตราที่สูงมากอีกด้วย ดังนั้นสถาบันซาร์หรือรัฐบาลกลางมิได้เป็นอุปสรรคต่อการขยายตัวทางการค้าของรัสเซีย การค้าของรัสเซียในสมัยซาร์อเล็กซิส และสมัยใกล้เคียงไม่ขยายตัวเท่าเทียมกับประเทศอื่นของยุโรปน่าจะเป็นผลกระทบจากปัจจัยอื่น อาทิ อิทธิพลของศาสนา ระบบทาสติดที่ดิน ภาวะสงคราม ทัศนคติของประชาชน เป็นต้น โดยสรุปแล้วจนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 มอสโกก็ยิ่งล้ำหลังด้านการค้า

ด้านการเมืองต่างประเทศของสมัยซาร์อเล็กซิสจะเป็นการเข้าพัวพันกับสงครามเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ สงครามกับโปแลนด์ ค.ศ. 1654-1667 สงครามกับสวีเดน ค.ศ. 1656-1658 และยังทำสงครามกับเดนมาร์กอีกหลายครั้ง จุดมุ่งหมายของสงครามเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของอาณาจักรเป็นสำคัญ กล่าวคือ รัสเซียทำสงครามสกัดการขยายตัวของเดนมาร์กและเพื่อหาทางออกทะเลดำ ทำสงครามกับสวีเดนเพื่อออกทะเลบอลติก หรือทำสงครามกับโปแลนด์เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นของรัสเซีย

ศาสนาเป็นอีกปัญหาสำคัญอีกปัญหาหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในครั้งหลังของรัชสมัยซาร์อเล็กซิส เรื่องเดิมมีอยู่ว่า ซาร์อเล็กซิสมีนโยบายปฏิรูปวัดออร์ธอด็อกซ์โดยมอบให้อยู่ภายใต้การดำเนินงานของสังฆราชนิกอน (Patriarch Nikon) แต่เมื่อเวลาผ่านไป นิกอนกลับปฏิบัติกรำและสร้างอำนาจของผู้เฒ่าทางศาสนาให้มีอำนาจสูงกว่าอำนาจของกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักร ซึ่งทำให้ความไม่พอใจพระทัยให้กับซาร์อเล็กซิสเป็นอย่างมาก ในที่สุดสังฆราชนิกอนถูกเนรเทศให้ไปอยู่สำนักบวชที่กันดาร ปราศจากอำนาจใด ๆ ทั้งสิ้น การดำเนินการครั้งนี้ของซาร์อเล็กซิส

ส่งผลให้ “ซาร์” มีอำนาจเหนือศาสนจักรออร์ทอดอกซ์ ยุติปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร

โดยสรุป ภายใต้รัชสมัยซาร์อเล็กซิส รัสเซียมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการไปในเส้นทางที่สร้างอาณาจักร และเสริมความมั่นคงให้กับสถาบันซาร์และรัฐบาลกลาง³

ซาร์ทีโอดอร์ที่ 3 (Theodore III ค.ศ. 1676-1682)

ซาร์ทีโอดอร์ที่ 3 เป็นโอรสซาร์ อเล็กซิส ได้ทรงครองราชย์เมื่อมีพระชนม์เพียง 13 ขันษาสืบต่อจากพระบิดาซึ่งสิ้นพระชนม์ลงในปี ค.ศ. 1676 ซาร์ทีโอดอร์ที่ 3 ทรงนิยมตะวันตกเช่นกัน อาทิ พระองค์ทรงเลือกข้าราชการที่ยอมรับในวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาเป็นข้าราชการบริหาร ข้าราชการสำนักนิยมแต่งกายตะวันตก เป็นต้น ซาร์ทีโอดอร์ที่ 3 ครองราชย์อยู่เพียง 6 ปีก็สิ้นพระชนม์ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาการสืบราชสมบัติ ในที่สุดเจ้าชายปีเตอร์ ซึ่งเป็นอนุชาต่างมารดาของทีโอดอร์ได้ครองราชย์ต่อมา

ซาร์ปีเตอร์มหาราช (Peter the Great ค.ศ. 1698-1725)

อาณาจักรรัสเซียได้รับการปฏิรูปไปในแนวทางตะวันตกเป็นอย่างมากในรัชสมัยของซาร์ปีเตอร์มหาราช สมัยของพระองค์จึงได้ชื่อว่าเป็นสมัยของการเปลี่ยนแปลง เป็นสมัยที่ชาวมอสโกเลิกปฏิบัติตนเป็นชาวมอสโกแท้มาเป็นแบบชาวยุโรป และโดยภาพรวม ซาร์ปีเตอร์มีผลงานสร้างสรรค์มากกว่าซาร์องค์อื่น ๆ อีกหลายองค์ในช่วงเวลาเริ่มต้นยุคใหม่

เมื่อซาร์ปีเตอร์ขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. 1698 พระองค์ได้ทรงสั่งกำจัดกลุ่มทหารรักษาพระองค์ที่เคยมีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังซาร์พระองค์ก่อน ๆ ทั้งนี้เพื่อจะได้มีอิสระเต็มที่ในการบริหารประเทศ หลังจากนั้นก็เริ่มโครงการปฏิรูปประเทศให้เป็นตะวันตก ทำทุกอย่างแม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การโกนเครา เป็นต้น

การปฏิรูปทางการเมือง ซาร์ปีเตอร์ทางแบ่งเขตปกครองออกเป็น 8 มณฑล ได้แก่ มอสโก อินเกอร์แมนแลนด์ (Ingermanland) เซินที่ปีเตอร์เบิร์ก (St. Petersburg), สโมเลนสค์ (Smolensk) คาซาน (Kazan) อาร์เซนเจด (Archangel) อซอฟ (Azov) และ ไชบีเรีย ทุกมณฑลยกเว้นมอสโกจะมีข้าหลวงจากส่วนกลางออกไปประจำอยู่ ข้าหลวงเหล่านี้เป็นคนใกล้ชิดและเป็นทีไว้วางใจของซาร์ปีเตอร์ ถูกมอบหมายให้เป็นผู้บริหารส่วนท้องถิ่นทุกด้าน ไม่

ว่าจะเป็นการศาล การปกครอง การเงิน และตำรวจ การรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางในลักษณะนี้ได้ขจัดอำนาจของขุนนางส่วนกลางลงไปได้ แต่อำนาจขุนนางส่วนท้องถิ่นกลับจะแข็งขึ้น

ชาร์ปเตอร์ทรงทำให้สถาบันของพวกขุนนางเก่าคือ โบยาคูมา (Boyar Duma) หดความสำคัญลง ด้วยการวิชัยฐานะของพริวเคาวัลด์ (Privy Council) หรือคณะที่ปรึกษา ซึ่งโดยหลักการอยู่ภายใต้สภาคูมาให้มีบทบาทมากขึ้น คนในคณะที่ปรึกษาจะเป็นคนของชาร์ และจะทำหน้าที่บริหารงานทุกด้านของรัฐ จึงมีฐานะเป็น “The Supreme Secret Council” มาถึงปี ค.ศ. 1711 พระองค์ได้จัดตั้งสภาเซเนต (Senate) ขึ้นประกอบด้วยสมาชิก 9 คน ตามแบบของสวีเดน โดยให้เป็นศูนย์กลางบริหารกิจการภายในทั้งหมด ยกเว้นแต่เพียงการศาลและการทหาร แต่ส่วนใหญ่จะคุมด้านการเงิน จนได้ชื่อว่าเป็นคนเก็บภาษีของรัฐ ค.ศ. 1720-1721 มีการจัดตั้งรัฐบาลท้องถิ่นขึ้น ให้มีคณะผู้ปกครองซึ่งเป็นระบบที่ ยุโรปกำลังนิยมกันอยู่ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนฐานะของขุนนางให้มาเป็นข้าราชการ นั่นคือการออกระบบยศศักดิ์ (Table of Ranks) ในปี ค.ศ. 1722

ชาร์ปเตอร์มีความเห็นว่าการที่รัฐจะมีความมั่นคงทางการทหารได้นั้น จะต้องมีพื้นฐานมาจากการเมืองที่มั่นคง และสภาพสังคมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผลประโยชน์ของรัฐต้องเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ดังนั้นพระองค์จึงมีนโยบายที่จะให้รัฐเข้าควบคุมวัด เพื่อจะได้ให้ประชาชนขึ้นตรงกับสถาบันกษัตริย์แต่เพียงอย่างเดียว พระองค์ไม่ต้องการเห็นอำนาจของวัดอยู่ในลักษณะพระมหากษัตริย์พระองค์ที่สอง (second sovereign) และเพราะพระองค์ต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินของวัดอีกด้วย

การปฏิรูปด้านสังคมและเศรษฐกิจ ชาร์ปเตอร์มีผลงานการปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจเช่นกัน ก่อนสมัยของชาร์ปเตอร์ การศึกษาของรัสเซียยังมีความล้าหลังอยู่มาก จุดมุ่งหมายในการศึกษายังมุ่งเน้นด้านทฤษฎี และยังจำกัดอยู่ในแวดวงของชนชั้นสูงเพียงกลุ่มเดียว หลังจากปี ค.ศ. 1680 การศึกษาจึงขยายวงกว้างขึ้น และในปีค.ศ.1682 ได้มีการก่อตั้งสถาบันเคียฟ (Kiev Academy) ขึ้น ในสมัยของชาร์ปเตอร์ การศึกษาได้รับความสนใจมาจากพระเจ้าชาร์ มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นหลายแห่ง เช่น ค.ศ. 1701 ตั้งโรงเรียนคณิตศาสตร์และการทหาร เรือ ค.ศ. 1707 ตั้งสถาบันแพทยศาสตร์ และค.ศ. 1715 ตั้งสถาบันวิทยาศาสตร์ การศึกษาใน

ระยะต้นยังคงอาศัยตำราต่างประเทศ โดยภาพรวมการศึกษาขยายตัวได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม “การศึกษา” ยังคงเป็นเรื่องของชนชั้นสูงอยู่นั่นเอง

นโยบายการค้าของรัฐบาลเป็นระบบพาณิชย์นิยมเช่นเดียวกับประเทศยุโรปอื่นๆ รัฐบาลให้การสนับสนุนการค้าอย่างเต็มที่ เพราะนั่นหมายถึงเงินก้อนใหญ่ที่จะมาจัดซื้ออาวุธสงคราม รัฐบาลใช้เงินงบประมาณถึง 75 เปอร์เซ็นต์สำหรับกองทัพเรือและกองทัพบก ชนชั้นสูงก็ให้การสนับสนุนเพราะคนจะได้รับผลกำไรร่วมจากการนี้ด้วย ลูกค้าที่สำคัญของรัสเซียได้แก่อังกฤษ (โดยผ่านทางดัตช์) นอกจากนั้นก็ยังมีค้าขายด้านตะวันออกด้วยโดยผ่านทางเปอร์เซียและจีน

ชีวิตทางเศรษฐกิจที่สำคัญของรัสเซียยังคงเป็นเกษตรกรรม ซึ่งทำกันมากทางตอนกลางของอาณาจักรโดยใช้ระบบนา 3 ไร่ และการประกอบการค้ายังเป็นแบบง่าย ๆ ที่ใช้แรงคนเป็นสำคัญ มาถึงสมัยปีเตอร์ ได้มีการปรับปรุงด้านเทคนิคให้มากขึ้น และพร้อมกันนั้นก็ปฏิรูปการอุตสาหกรรมไปด้วย มีการนำเข้าผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศด้านการทอผ้าไหมมาจากอิตาลี ผู้เชี่ยวชาญด้านการทำปศุสัตว์จากฮอลแลนด์และไซลีเซีย ถึงแม้ว่าอุตสาหกรรมจะยังเป็นขนาดเล็กและมีชนชั้นขุนนางเท่านั้นเป็นผู้ประกอบการ อุตสาหกรรมของรัสเซียก็นับว่าก้าวหน้าไปไม่น้อยทีเดียว

การเพิ่มและการกระจายของประชาชนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนการขยายตัวด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ก่อนสมัยซาร์ปีเตอร์จำนวนประชากรยังไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มาถึงปี ค.ศ. 1718 พอเชื่อได้ว่ารัสเซียมีประชากรมากกว่า 15 1/2 ล้าน ส่วนใหญ่อยู่ที่มอสโก ฝั่งซ้ายยูเครน ตอนกลางแม่น้ำโวลก้า และทางแถบตะวันตกเฉียงเหนือของปีเตอร์สเบิร์ก มาถึงปี ค.ศ. 1744 ประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึงประมาณ 18 1/2 ล้าน และได้กระจายออกไปอยู่แถบตอนใต้ของแม่น้ำโวลก้าและตอนเหนือของที่ราบสูงอูราล⁴

นโยบายการปฏิรูปประเทศของซาร์ปีเตอร์ ตลอดจนซาร์องค์อื่น ๆ ในสมัยหลังต่อมา ถ้าพิจารณากันให้ลึกกลงไปจะพบว่า นโยบายเกือบทั้งหมดไม่มีแผนแม่บท แต่จะเป็นผลกระทบจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมืองของสมัยนั้น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากการทำงานของรัฐบาลอยู่ในแบบแข่งอำนาจส่วนบุคคล และความทะเยอทะยานโดยส่วนตัว รัฐบาลต้องเอาใจพวกชนชั้นขุนนางถึงจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม เพราะเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพล การปฏิรูปประเทศของรัสเซียจึงเป็นไปได้ช้า เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศยุโรปอื่น ๆ

การเมืองรัสเซียสมัยหลังชาร์ปเตอร์มหาราช

เมื่อสิ้นสมัยชาร์ปเตอร์มหาราชปัญหาการสืบราชสมบัติเกิดขึ้นอีก ทั้งนี้เพราะพระองค์ไม่ได้กำหนดตัวองค์รัชทายาทไว้เป็นที่แน่นอน ทั้ง ๆ ที่พระองค์มีอำนาจพอที่จะทำเช่นนั้นได้ กลุ่มทหารรักษาพระองค์จึงมีโอกาสดำเนินการเข้ามามีอำนาจอีกครั้งหนึ่ง และด้วยการสนับสนุนของบุคคลเหล่านี้ พระมหากษัตริย์ของชาร์ปเตอร์จึงได้ขึ้นครองราชย์ ภายใต้รัชสมัยของพระนางแคทเธอรีน (ค.ศ. 1725-1727) อำนาจทางการเมืองอยู่ในมือของเมนชิคอฟ (Menshikov) ทหารรักษาพระองค์ แต่อำนาจของเมนชิคอฟ ไม่มั่นคงนัก ในปี ค.ศ. 1727 พระนางแคทเธอรีนสิ้นพระชนม์ เมนชิคอฟได้สนับสนุนให้เจ้าชายปีเตอร์โอรสของชาร์ปเตอร์มหาราชขึ้นครองราชย์ โดยหวังว่าจะสนับสนุนให้ตระกูลของตนมีอำนาจมั่นคงยิ่งขึ้น เนื่องจากเจ้าชายปีเตอร์เป็นคู่หมั้นของมาเรีย เมนชิคอฟ (Maria Menshikov) ทว่าชาร์ปเตอร์ที่ 2 ไม่ทรงโปรดเมนชิคอฟ พระองค์กลับให้ความไว้วางใจกับอิวาน โดลโกรูกี (Ivan Dolgoruky) ซึ่งตระกูลโดลโกรูกีฉวยความได้เปรียบทางการเมืองนี้สร้างบารมีทางการเมืองขึ้นมา และได้ทำให้เมนชิคอฟถูกชาร์ปเตอร์สั่งจำขังและตกลจากอำนาจ ยิ่งกว่านั้น ในปี ค.ศ. 1729 อิวานโดลโกรูกียังสามารถทำให้ชาร์ปเตอร์ที่ 2 ประกาศการหมั้นหมายกับเจ้าหญิงโดลโกรูกีเย (Dolgorukia) ได้สำเร็จ แต่ในต้นปี ค.ศ. 1730 ก่อนการอภิเษกสมรสจะเกิดขึ้น ชาร์ปเตอร์ที่ 2 ได้สิ้นพระชนม์ลงด้วยโรคฝีดาษ อำนาจของอิวาน โดลโกรูกีจึงจบลงด้วย

สมาชิกในคณะที่ปรึกษาขัดแย้งกันมากเมื่อต่างต้องการสนับสนุนบุคคลที่จะเสริมอำนาจของตนให้ขึ้นครองราชย์ ในที่สุดก็ยอมตกลงจะยกเจ้าหญิงแอนนา ราชธิดาของชาร์ปเตอร์มหาราชขึ้นครองราชสมบัติ โดยมีเงื่อนไขลับ ๆ ว่าจะต้องฟังเสียงของคณะที่ปรึกษาอย่างไรก็ตามในที่สุดแอนนาก็สามารถทำลายอำนาจของคณะที่ปรึกษาลงได้ ด้วยการช่วยเหลือของขุนนางชื่อไบรอน (Ernst-Johann Biron) มีการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีแบบเยอรมันขึ้น ถึงแอนนาจะเป็นผู้ปกครองที่มีความสามารถมากคนหนึ่ง แต่อิทธิพลของไบรอนก็มีไม่น้อย เห็นได้จากมีผู้เรียกยุคนี้ว่า “Bironovshchina” ค.ศ. 1730-40) และเมื่อพระนางสิ้นพระชนม์ก็ยังแต่งตั้งให้ไบรอนเป็นผู้สำเร็จราชการของอิวานที่ 6 อีกด้วย

การแย่งชิงราชสมบัติเกิดขึ้นอีก ซึ่งชักนำเอาทหารรักษาพระองค์เข้ายุ่งเกี่ยวอีกเช่นเคย ในที่สุดกลุ่มทหารรักษาพระองค์ให้การสนับสนุนเจ้าหญิงเอลิซาเบ็ธราชธิดาอีกองค์หนึ่งของ

ซาร์ปีเตอร์มหาราชขึ้นครองราชย์ สมัยของพระนางเอลิซาเบ็ธ (Elizabeth ค.ศ. 1741-62) จึงเป็นสมัยที่ซาร์ไม่มีอำนาจอย่างแท้จริงเหมือนเดิม แต่พระนางก็สนใจด้านการปกครองจริงจัง ตลอดจนกังวลถึงความมั่นคงของประเทศมาก เพียงแต่จะทำอะไรได้ไม่เต็มที่นัก โดยสรุปความเรียบร้อยยังคงมีอยู่ ซึ่งทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากรากฐานที่ซาร์ปีเตอร์มหาราชวางไว้ก็เป็นได้

ซาร์ปีเตอร์ที่ 3 (Peter III ค.ศ. 1762)

ซาร์ปีเตอร์ที่ 3 ครองราชย์ต่อจากพระนางเอลิซาเบ็ธ ท่ามกลางความไม่พอใจของขุนนางบางกลุ่มที่ไม่เห็นชอบด้วย ปีเตอร์เป็นโอรสของ ดยุกแห่งโฮลสไตน์กับเจ้าหญิงแอนนา พระภคินีของพระนางเอลิซาเบ็ธ เจ้าชายปีเตอร์เคยได้รับการวางตัวจะให้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์แห่งสวีเดน แต่ด้วยพระประสงค์ของพระนางเอลิซาเบ็ธพร้อมทั้งดำเนินการนำตัวเจ้าชายปีเตอร์มายังรัสเซียเมื่อปี ค.ศ. 1742 และสถาปนาขึ้นเป็นองค์รัชทายาท ค.ศ. 1745 ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงเยอรมัน ทรงพระนามว่า โซฟี แห่งอันท์-เซอ์บส์ (Sophie of Anhalt-Cerbst) หรือที่ได้รับการรู้จักกันในนามว่า แคทเธอรีนมหาราชินีในเวลาต่อมา

ซาร์ปีเตอร์ครองราชย์อยู่ในช่วงเวลาสั้นประมาณ 6 เดือนเท่านั้น แต่พระองค์ก็ได้ดำเนินล้มล้างอำนาจของพวกขุนนางอย่างจริงจัง ขจัดอำนาจและอิทธิพลของทหารรักษาพระองค์ในราชสำนัก อย่างไรก็ตาม เมื่อทรงดำเนินการเปลี่ยนระบบการทหารของรัสเซียให้เป็นแบบปรัสเซีย ตลอดจนการแสดงออกถึงความนิยมปรัสเซีย กลุ่มผู้ต่อต้านซาร์จึงมีมากขึ้น เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1762 เกิดกบฏขึ้นมีชื่อเรียกว่า “กบฏวังหลวง” ซึ่งผู้นำในการกบฏเป็นซุ๊ร์กของพระนางแคทเธอรีนชื่อเกรกอรี ออร์ลอฟ (Gregory Orlov) เมื่อการณ์สำเร็จลง พระนางแคทเธอรีนได้ประกาศพระองค์เป็นประมุของค์เดียวของรัสเซีย หลังจากนั้นทรงจับซาร์ปีเตอร์ และสุดท้ายซาร์ปีเตอร์ก็ถูกปลงพระชนม์โดยพระสหายของพระนางแคทเธอรีนนั่นเอง

ซาร์แคทเธอรีนมหาราชินี (Catherine the Great ค.ศ. 1762-1769)

พระนางแคทเธอรีนปกครองอาณาจักรรัสเซียตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ลักษณะการใช้อำนาจไม่แตกต่างไปจากในอดีตที่ผ่านมาแล้วคือ จะเป็นการร่วมมือกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับชนชั้นขุนนาง ซึ่งจะเห็นได้จากตลอดรัชสมัยของพระนาง บุคคลผู้เป็นคู่รัก

“ของพระนางแคทเธอรีน” ซึ่งมีหลายคน เป็นคนที่มาจากตระกูลขุนนางใหญ่ ๆ แทบทั้งสิ้น ซึ่งคนเหล่านี้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารประเทศ

ข้าราชการเป็นอีกกลุ่มบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญในการปกครองประเทศภายใต้รัชสมัยของพระนางแคทเธอรีน ในปี ค.ศ. 1763 มีคนของรัฐบาลหรือข้าราชการอยู่ถึงประมาณ 16,500 คน และเมื่อมาถึงปี ค.ศ. 1775 ข้าราชการมีจำนวนประมาณ 18,000 คน พระนางแคทเธอรีนทรงจ่ายเงินเดือนให้ข้าราชการเหล่านี้สูงขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา ทั้งนี้ด้วยมุ่งหวังกระตุ้นให้มีการทำงานแบบมีประสิทธิภาพ และให้มีเงินพอเพียงในการครองชีพเพื่อลดปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ทว่าเมื่อจำนวนข้าราชการขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ จึงปรากฏว่างบประมาณด้านเงินเดือนมีถึง 1 ใน 10 ของงบประมาณทั้งหมดของอาณาจักรในปี ค.ศ. 1775 อย่างไรก็ตามพระนางแคทเธอรีนก็ยังทรงให้การสนับสนุนข้าราชการอย่างเต็มที่ ด้วยต้องการใช้กลุ่มข้าราชการซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางเป็นเครื่องมือลดอำนาจและอิทธิพลของขุนนางเก่า ซึ่งก็ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนกลางควบคุมโดยองค์จักรพรรดินีพระนางแคทเธอรีน คณะรัฐบาลของพระองค์และมืองค์กรของรัฐอื่น ๆ องค์การการปกครองที่สำคัญได้แก่สภาองคมนตรี สภาซีเนต และสำนักงานผู้แทนส่วนพระองค์ทั่วไป องค์การต่าง ๆ เหล่านี้จะทำงานโดยข้าราชการเป็นสำคัญ หน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานการปกครองส่วนกลางได้รับการปฏิรูปในปี ค.ศ. 1775 หน้าที่ความรับผิดชอบจึงมีความแตกต่างไปจากสมัยก่อนบ้าง อาทิ สภาซีเนต ทำหน้าที่ควบคุมการบริหารและการศาลในมณฑล แต่ถูกลดอำนาจด้านการเงินหรือสำนักงานผู้แทนส่วนพระองค์ทั่วไปซึ่งหมดความสำคัญไปตั้งแต่ปี ค.ศ. 1764 ได้กลับมีอำนาจเพิ่มขึ้นจากการปฏิรูปการปกครองปี ค.ศ. 1775 โดยจะทำหน้าที่ควบคุมการเงิน กรมตำรวจ ตลอดจนดูแลเรื่องอื่น ๆ ทั่วไปที่เห็นว่าสำคัญ

การปกครองส่วนท้องถิ่น การปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการปฏิรูปเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 1775 มีการขยายเขตการปกครองเพิ่มขึ้นด้วยการจัดระเบียบและกระจายอำนาจการปกครองออกไป และให้มีการเลือกตั้งข้าราชการโดยชนทุกชั้น ถึงแม้ว่าการปฏิรูปจะไม่สมบูรณ์เพราะพวกขุนนางยังคงมีอำนาจอยู่มาก แต่อย่างน้อยก็ยังทำให้อำนาจได้กระจายออกมาบ้าง และยังเป็นการ เตรียมทางไว้สำหรับการปฏิรูปในปี ค.ศ. 1860

พระนางแคทเธอรีนได้ชื่อว่าเป็นจักรพรรดิอณาจักรรัสเซียที่นิยมตะวันตก แต่ถึงพระนางแคทเธอรีนจะรับแนวความคิดตะวันตกในฐานะที่เป็นลูกศิษย์ของมองเตสกีเออร์ เบคคารีย (Beccaria) กลุ่มฟิลาซอฟ (The Philosophes) แต่พระนางก็ยอมรับแนวความคิดเหล่านี้เพียงบางส่วน อาทิ เห็นด้วยกับทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจของมองเตสกีเออร์ แต่การแบ่งแยกอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และการศาลนี้จะต้องอยู่ใต้สถาบันกษัตริย์ ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ต้องอยู่ในกรอบที่พระนางต้องการจะให้ เป็น ซึ่งแนวทางการปฏิรูปลักษณะนี้ทำให้ประชากรแถบชายแดนซึ่งยังไม่ใช้รัสเซียแท้ไม่พอใจมาก ในที่สุดพวกคอสแซกและชนเผ่าต่าง ๆ ตลอดจนกรรมกรจึงร่วมมือกันก่อการกบฏขึ้นชื่อว่า การกบฏพูกาเชฟ (Pugachev Revolt) ในปี ค.ศ. 1773 ภายใต้การนำของเอมิเลียน พูกาเชฟ (Emelian Pugachev) ชาวคอสแซก

การพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ งานพัฒนาเศรษฐกิจเป็นผลงานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งของพระนางแคทเธอรีน มหาราชินี พระนางสนับสนุนให้ประชาชนทุกระดับชั้นร่วมลงทุนในกิจการอุตสาหกรรม ออก พ.ร.บ. สนับสนุนให้ช่างฝีมือชาวต่างชาติอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานในรัสเซีย และรวมถึงประชาชนธรรมดาด้วยเพื่อเป็นการเพิ่มพลังด้านกำลังคน ที่จริงอัตราการเพิ่มประชากรรัสเซียขึ้นอยู่ในระดับที่สูงอยู่แล้วจากสภาพธรรมชาติและการผนวกดินแดน แต่เนื่องจากพื้นที่อาณาจักรที่กว้างใหญ่ จึงมีความต้องการกำลังคนมากเพื่อปรับพื้นที่ดินให้มีประโยชน์ได้หมดอย่างแท้จริง ดังนั้น เพียงตอนต้นรัชสมัยของพระนางแคทเธอรีน เศรษฐกิจของรัสเซีย นับว่ารุ่งเรืองอย่างเห็นได้ชัด

การปฏิรูปสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญได้แก่ความก้าวหน้าด้านวิชาการซึ่งเป็นจุดเด่นของยุคการปรับตัว รัสเซียรับอิทธิพลของยุครุ่งโรจน์ทางปัญญา (The Age of Enlightenment) มาปรับปรุงด้านการศึกษาของประเทศ แต่นักประวัติศาสตร์ก็ทักท้วงว่าผลงานนี้เป็นแค่เพียงฉากบังหน้า เพราะตามรายงานที่เกิดขึ้นจริง โรงเรียนในแถบชนบทยังอยู่ในสภาพที่ด้อยพัฒนาซึ่งหมายความว่าแผนการที่พัฒนาด้านการศึกษาของพระนางแคทเธอรีนสัมฤทธิ์ผลเฉพาะในบางส่วนเท่านั้น และโรงเรียนต่าง ๆ ก็ยังควบคุมโดยวัดหรือกองทัพซึ่งจัดว่าเป็นสถาบันที่หัวเก่าแต่นั้นก็ไม่ได้หมายความว่าประชาชนจะขาดความสำนึกทางการเมืองเพราะด้อยการศึกษา ชาวนามารับการศึกษาน้อยมากก็จริง แต่ชาวนาได้รับความรู้จากเพลงพื้นเมือง กวีตำนาน สิ่งเหล่านี้อาจจะมีอิทธิพลของศาสนากรีกออร์ทอดอกซ์ และความเชื่อมั่นแบบไสย

ศาสตร์ของชนเผ่าสลาฟปอนอยู่มากก็จริง แต่มันได้ทำให้ความคิดของมนุษย์หยุดยั้งลงแต่ประการใด

การขยายดินแดนของอาณาจักรรัสเซีย ค.ศ. 1689-1796

การต่างประเทศ อาณาจักรรัสเซียเจริญก้าวหน้าขึ้นภายใต้การปกครองของพระนางแคทเธอรีน แต่รัสเซียก็ต้องเผชิญกับภาวะสงครามหลายครั้ง อันเป็นผลจากนโยบายขยายดินแดนเพื่อสร้างจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ของจักรพรรดินี พระนางมีนโยบายสร้างอาณาจักรไบแซนไทน์ขึ้นมาใหม่ภายใต้การนำของรัสเซีย มีชื่อโครงการว่า แผนกรีก (Greek Plan) นโยบายดังกล่าวนี้ทำให้รัสเซียเข้าพัวพันในสงครามแบ่งโปแลนด์หลายครั้ง ชัดแย้งกับอาณาจักรออตโตมานจนทำสงครามกันหลายครั้ง ครั้งแรกระหว่าง ค.ศ. 1768-1774 ครั้งที่สองระหว่างปี ค.ศ. 1787-1792 และรัสเซียยังทำสงครามกับสวีเดนอีกในปี ค.ศ. 1788-1790 จากนโยบายสร้างจักร

วรรดิรัสเซียพระนางแคทเธอรีนดำเนินนโยบายที่จะทำให้รัสเซียเป็นมหาอำนาจของยุโรป รัสเซียแสดงบทบาทเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างออสเตรียกับปรัสเซียในปัญหาเกี่ยวกับการ สืบราชสมบัติบาวาเรีย และการประกาศสันติภาพแห่งเทเชน (Peace of Teschen) ค.ศ. 1779 การจัดการประชุมลดาอวูร์กับอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. 1780 เป็นต้น รัสเซียเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรม ในยุโรปทำให้ฐานะของรัสเซียน่าเกรงขาม แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความขัดแย้งกับประเทศ เพื่อนบ้าน ได้แก่ ปรัสเซีย กับออสเตรีย อันเกี่ยวกับปัญหาตะวันออก การขยายอาณาเขตเพิ่ม ขึ้นจากทะเลบอลติกจนถึงทะเลดำ พรมแดนคั่นตะวันตกขยายลึกเข้าถึงตอนกลางของทวีป ยุโรป การค้าขายขยายตัว กองทัพขยายใหญ่ขึ้นพร้อมกับความแข็งแกร่ง สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ รัสเซียกลายเป็นประเทศมหาอำนาจของยุโรปในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18⁶

ชาร์ปอล (Paul, ค.ศ. 1796-1801)

ชาร์ปอลเป็นโอรสองค์โตของจักรพรรดินีแคทเธอรีน แต่พระองค์ไม่รักพระมารดา เนื่องจากมีความคิดฝังพระทัยว่าพระนางแคทเธอรีนแย่งชิงราชบัลลังก์จากพระบิดา ชาร์ปปีเตอร์ ที่ 3 เมื่อชาร์ปอลได้ปกครองประเทศจึงกำจัดกลุ่มขุนนางที่เคยให้การสนับสนุนจักรพรรดินี แคทเธอรีน

การพัฒนาการของอาณาจักรรัสเซียภายใต้รัชสมัยของชาร์ปอลไม่เด่นมากดังเช่นสมัย ของพระนางแคทเธอรีน แต่ทุกอย่างก็ก้าวหน้าขึ้น การปกครองจะให้ความสำคัญกับการปก ครองภายใต้กฎหมายมากขึ้น รัฐให้บริการแก่ประชาชนมากขึ้น ไม่เน้นเรื่องอภิสิทธิ์ ลดอำนาจ ขนชั้นขุนนาง ยกเลิกระบบเลือกตั้งข้าราชการเพราะเป็นช่องทางให้ขุนนางเข้ามาใช้อิทธิพล นำ ระบบรัฐมนตรีซึ่งเป็นคนของพระเจ้าชาร์เข้ามาใช้ในการบริหารประเทศ รัฐบาลของชาร์ปอล ปกครองประเทศแบบรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางได้มากกว่าสมัยที่แล้วมา สิ่งที่น่าสนใจอีกคือ การพัฒนาประเทศนั้น ชาร์ปอลจะเน้นให้เห็นว่าจะเกิดขึ้นได้เพราะ “ชาร์” มิใช่กลุ่มผู้นำทาง สังคมใด ๆ ทั้งสิ้น

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจได้รับความสนใจเช่นกัน ชาร์ปอลสนับสนุนการเกษตรด้วย การช่วยเหลือชาวนาให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้กำหนดให้ชาวนาจ่ายค่าแรงให้แก่ขุนนางผู้เป็น เจ้าของที่ดินเพียง 3 วันใน 1 ปี พร้อมกับมีการเก็บภาษีที่ดินจากขุนนางผู้เป็นเจ้าของที่ดินเพิ่ม ขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็ตาม เมื่อเทียบกับประเทศยุโรปอื่น ๆ สภาพเศรษฐกิจของรัสเซียโดยเฉพาะ

อย่างยิ่งด้านเกษตรกรรมยังนับว่าล้ำหลัง ในหลายมณฑลยังมีการทำนาแบบ 3 ไร่ ๓ คัดความรู้ด้านเทคโนโลยีและภาคเครื่องมือด้านเทคนิค ส่วนด้านการค้า สินค้าเกษตรเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศได้แก่ ไม้ ข้าว แร่ธาตุ ป่าน ปอ เมืองปีเตอร์สเบิร์กเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ส่วนเมืองท่าอื่น ๆ ได้แก่ โอดิสซา (Odessa) และอาสตราคาณ (Astrakhan) รัฐบาลกลางควบคุมกิจการค้าอย่างใกล้ชิด เพราะรัฐบาลยังจำเป็นต้องอาศัยทั้งภาษีและผลกำไรมาใช้จ่ายในการบริหารประเทศและการทำสงคราม

นโยบายด้านการต่างประเทศของซาร์ปอลเป็นไปในแนวทางของจักรพรรดินีแคทเธอรีน ได้แก่ความต้องการสร้างจักรวรรดิรัสเซียที่ยิ่งใหญ่ เจกเช่นอาณาจักรโรมัน ซาร์ปอลคิดจะขยายอาณาเขตของรัสเซียให้จรดอินเดีย ซึ่งก็ยังไม่สามารถทำได้สำเร็จ ในรัชกาลนี้อาณาเขตของรัสเซียก็ขยายเพิ่มขึ้นมากทางด้านเอเชีย ด้านคาบสมุทรบอลข่าน แต่ก็ทำให้รัสเซียมีข้อพิพาทกับมหาอำนาจประเทศอื่น ได้แก่อังกฤษและออตโตมาน นโยบายต่างประเทศต่อภูมิภาคยุโรปตะวันตกก็เป็นปัญหาเช่นกันในรัชสมัยของซาร์ปอล รัชสมัยของซาร์ปอลตรงกับช่วงเวลาการขยายตัวของฝรั่งเศสภายหลังการปฏิวัติใหญ่ ค.ศ. 1789 ของฝรั่งเศสสิ้นสุดลง รัสเซียเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับอังกฤษ ออสเตรีย และปรัสเซีย ทำสงครามต่อต้านการขยายตัวของกองทัพปฏิวัติของฝรั่งเศส ทั้งนี้เหตุผลหลักอยู่ที่ความต้องการสกัดการแพร่ขยายความคิดเรื่องการปฏิวัติเสรีนิยมเข้าสู่รัสเซีย ซึ่งการทำสงครามครั้งนี้รัสเซียต้องสูญเสียทั้งกำลังคน และกำลังทรัพย์ไปในจำนวนไม่น้อย ขณะที่ผลได้ไม่มีอะไร อย่างไรก็ตาม กล่าวโดยภาพรวม การดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ก็นับว่าประสบผลสำเร็จ

รัชสมัยของซาร์ปอลได้ชื่อว่าเป็นยุคความคึกคัก มีความกดดันภายในประเทศจากกลุ่มขุนนาง ทั้งจากกลุ่มขุนนางที่ถูกลดอำนาจและอิทธิพล กลุ่มขุนนางที่ต่อต้านซาร์ปอลเป็นส่วนพระองค์ และกลุ่มขุนนางที่ไม่เห็นด้วยในการดำเนินนโยบายต่อต้านอังกฤษของซาร์ปอล และยังคงเผชิญภาวะกดดันจากสงครามในต่างประเทศ ต้นปี ค.ศ. 1801 ขณะที่กองทัพรัสเซียกำลังดำเนินการที่จะเข้าโจมตีอินเดีย ซาร์ปอลได้ถูกลอบปลงพระชนม์ ยุคสมัยของพระองค์จึงจบลงอย่างกระทันหัน⁷

ยุโรปตะวันออก

ภูมิภาคยุโรปตะวันออกประกอบด้วยรัฐหรือประเทศขนาดเล็กหลายประเทศ อาทิ บัลแกเรีย โปแลนด์ ฮังการี เป็นต้น เป็นประเทศที่ไม่มีอิทธิพลและอำนาจที่จะส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์การเมืองหรือเศรษฐกิจหรือสังคมต่อโลก ทว่าการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางภูมิศาสตร์การเมืองของแต่ละประเทศในภูมิภาคยุโรปตะวันออกมีสิทธิ์ที่จะส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของยุโรป และของโลกได้เหมือนกัน

โปแลนด์

โปแลนด์ตั้งอยู่ระหว่างประเทศรัสเซียกับเยอรมนีในปัจจุบัน ประชาชนชาวโปแลนด์อยู่ในกลุ่มสลาฟตะวันตก แต่ก็ประกอบด้วยคนหลายเผ่าพันธุ์ ได้แก่ เผ่าพันธุ์โปลาเนียน (Polonians) วิสตูเลียน (Vistulian) ซิลีเซียน (Silesians) โปเมอเรเนียนตะวันออก (East-Pomeranians) และมาโซเวียน (Mazovians)

ช่วงสมัยกลาง พื้นที่โปแลนด์มีสภาพเป็นรัฐขนาดเล็ก จำนวนหลายรัฐ และเป็นอิสระต่อกัน ผู้ปกครองมีฐานะเป็นเจ้าของแคว้น จากปลายคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมาแคว้นต่าง ๆ ในโปแลนด์ได้ถูกรวมกันเข้า มีสภาพเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจและอิทธิพล และชื่อประเทศ “โปแลนด์” ได้เกิดขึ้นในระยะทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 11 นี้เอง อย่างไรก็ตาม สถานะความเป็น “รัฐเดี่ยว” ของโปแลนด์อยู่ได้ไม่นานนัก ดินแดนประเทศโปแลนด์จะถูกแบ่งแยกเป็นรัฐขนาดเล็กอีกเป็นระยะ ๆ โดยเป็นไปตามสิทธิการครอบครองมรดกของบุตรจากบิดา และในบางครั้งก็จะแบ่งแยกดินแดนโปแลนด์ตามสิทธิของชายชนะในการทำสงคราม การแบ่งแยกอาณาจักรโปแลนด์จึงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง การแย่งชิงราชสมบัติ การแบ่งแยกอาณาจักรของราชวงศ์กษัตริย์เปิดโอกาสให้ขุนนางสร้างเสริมอำนาจได้มากขึ้น ๆ ในที่สุดขุนนางสามารถเรียกร้องมีสิทธิ์ที่จะเป็นผู้เลือกกษัตริย์ และเป็นที่มาของระบบเลือกตั้งกษัตริย์ของโปแลนด์ในเวลาต่อมา

การเมืองโปแลนด์ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อสิ้นสุดเชื้อสายราชวงศ์จากิลลอน (Jagiellon Dynasty ค.ศ. 1382-1492) มีสภาพเป็นระยะว่างกษัตริย์ ค.ศ. 1572-1575 เป็นระยะที่ขุนนางมีอำนาจในการปกครองแทนกษัตริย์ ค.ศ. 1573 กษัตริย์ต้องยอมเซ็นข้อตกลงที่จะลด

อำนาจของสถาบันกษัตริย์ลง โดยเป็นเพียงมีส่วนร่วมในการปกครองรัฐเท่า ๆ กับขุนนาง กษัตริย์จะต้องเรียกประชุมสภาเจ้าของที่ดินหรือคือสภาขุนนางนั่นเองในทุก ๆ 2 ปี และในช่วงระหว่างการประชุม สมาชิกรัฐสภาดังกล่าวจะเป็นผู้ถวายคำปรึกษาต่อกษัตริย์ การที่อำนาจการปกครองของกษัตริย์โปแลนด์ถูกลดลงเช่นนี้ ส่งผลเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศอย่างมาก เพราะครั้งใดที่กษัตริย์มีนโยบายพัฒนาประเทศก็จะถูกขุนนางขัดขวาง โปแลนด์จึงเป็นอาณาจักรที่อ่อนแอ เป็นเหยื่อให้ต่างชาติคอยล้อมที่จะเข้าแทรกแซง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงเวลาที่จะมีการเลือกตั้งกษัตริย์ขึ้นปกครองประเทศ

สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์ สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์เกิดขึ้นหลายครั้งในประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพราะตำแหน่ง “กษัตริย์” ของโปแลนด์ได้มาจากการเลือกตั้ง กระทำโดยขุนนางระดับสูงผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ดังนั้นในการสืบราชสมบัติโปแลนด์แต่ละครั้งจะมีสงครามเกิดขึ้น ต่างชาติเข้าแทรกแซง และขุนนางภายในประเทศก็จะเกิดการแตกแยก อาทิ สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์ ค.ศ. 1733-1736 ฝรั่งเศสได้ให้การสนับสนุนสτανิสลาส เลสซินสกี (Stanislas Leszeyski) ผู้สมัครเข้ารับตำแหน่งกษัตริย์โปแลนด์ ส่วนรัสเซียและออสเตรียให้การสนับสนุนผู้สมัครอีกคนหนึ่งคือออกัสตุสแห่งแซกโซนี (Augustus of Saxony) กองทัพใหญ่ของรัสเซียบุกเข้าไปโปแลนด์ขับไล่สτανิสลาส เลสซินสกีออกไป ผลของสงครามรัสเซียและปรัสเซียเป็นฝ่ายได้ชัยชนะ ออกัสตุสแห่งแซกโซนีได้ขึ้นเป็นกษัตริย์โปแลนด์ ทรงพระนามว่า ออกัสตุสที่ 3 (ค.ศ. 1733-1763)

สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์เกิดขึ้นอีกในปี ค.ศ. 1763 เมื่อกษัตริย์ออกัสตุสที่ 3 สิ้นพระชนม์ เนื่องจากรัสเซียและปรัสเซียถือโอกาสเข้าแทรกแซงการเลือกตั้งกษัตริย์องค์ใหม่ ค.ศ. 1764 สτανิสลาสที่ 2 โปเนียทาวสกี (Stanislas II Augustus Poniatowski ค.ศ. 1764-1795) ขุนนางชาวโปแลนด์ที่รัสเซียให้การสนับสนุนได้เป็นกษัตริย์โปแลนด์และเนื่องจากสτανิสลาสที่ 2 เป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ โปแลนด์จึงตกอยู่ในสภาพเป็นรัฐในอารักขาของรัสเซีย อย่างไรก็ตาม สτανิสลาสที่ 2 ได้พยายามปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเช่นกัน แต่ได้ถูกพระนางแคทเธอรีนที่ 2 ของรัสเซียขัดขวาง และแผนการณ์ปรับปรุงประเทศต้องประสบกับความล้มเหลว

ปัญหาความแตกต่างของศาสนา ความแตกต่างทางความเชื่อเรื่องศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้โปแลนด์ตกอยู่ในสภาพของความแตกแยก ศาสนาหลักที่ชาว

โปแลนด์คือ ศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก นิกายตะวันออกหรือออร์ทอด็อกซ์ และ โปรเตสแตนต์ ตามลำดับ ในรัชสมัยของกษัตริย์สตา니스ลาสที่ 2 โปเนียทอวสกีได้เกิดเหตุการณ์วุ่นวายวิวาทกันด้วยเรื่องศาสนา พระนางแคทเธอรีนที่ 2 แห่งรัสเซียได้ฉวยโอกาสจากความวุ่นวายครั้งนี้เข้าแทรกแซงโปแลนด์อีก ด้วยข้ออ้างว่า รัสเซียจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้นับถือนิกายออร์ทอด็อกซ์ และด้วยเหตุดังกล่าวนี้อีกเช่นกัน ประเทศอื่น ๆ ได้แก่ ฝรั่งเศส ปรัสเซีย เดนมาร์ก ได้ยื่นคำร้องต่อรัฐบาลโปแลนด์ ให้พิทักษ์คุ้มครองและให้สิทธิเสมอภาคแก่ชาวโปแลนด์นิกายต่าง ๆ

ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาครั้งนี้นำไปสู่การกบฏของฝ่ายคาทอลิก ซึ่งรู้จักในนามว่าสหพันธ์แห่งบาร์ (Confederation of Bar) โดยได้รับการสนับสนุนจากออตโตมาน การสู้รบกินเวลายาวนาน 4 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1768-1772 กองทัพของประเทศมหาอำนาจ ได้แก่ รัสเซีย ออสเตรีย ปรัสเซีย บุกเข้าโปแลนด์ โดยการกล่าวอ้างว่าเพื่อช่วยเหลือกลุ่มชนผู้ถูกกดขี่ทางความเชื่อ สงครามกลางเมืองเกิดขึ้น และนำไปสู่การแบ่งโปแลนด์ในที่สุด

การแบ่งโปแลนด์ ดินแดนโปแลนด์เป็นที่หมายปองของประเทศมหาอำนาจ รัสเซีย ปรัสเซีย และออสเตรีย เมื่อสถานการณ์อานวย การเข้าแย่งชิงเพื่อครอบครองดินแดนของโปแลนด์จึงเกิดขึ้นหลายครั้งในประวัติศาสตร์ ยิ่งกว่านั้น ยังได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการขึ้นในโปแลนด์อีกด้วย

1. การแบ่งโปแลนด์ครั้งที่ 1 ค.ศ. 1772 การแบ่งโปแลนด์ครั้งที่ 1 เกิดขึ้นปี ค.ศ. 1772 ภายหลังจากการสู้รบอันสืบเนื่องมาจากปัญหาทางศาสนาสิ้นสุดลง ประเทศมหาอำนาจต่างเข้ายึดครองพื้นที่ที่กองทัพของตนผ่านเข้าไป รัสเซียเข้าครอบครองดินแดนภาคตะวันออกของโปแลนด์ ส่วนที่มีเขตแดนติดต่อกับรัสเซีย จนจรดแม่น้ำดวีนา (Dvina) และแม่น้ำนีเปอร์ (Dnieper) เป็นส่วนที่เรียกว่ารัสเซียขาว (White Russian) ออสเตรียยึดครองภาคใต้ของโปแลนด์ ได้แก่ส่วนที่เป็นกาลิเซีย (Galicia) ไปจนถึงแม่น้ำวิสตุลา (Vistula) ส่วนปรัสเซียได้ดินแดนที่มีคุณค่ามากที่สุด คือดินแดนที่กลายมาเป็นปรัสเซียตะวันออก ซึ่งจะเป็นดินแดนที่ปรัสเซียใช้ติดต่อกับชายฝั่งต่างประเทศในเวลาต่อมา ทว่าในการนี้ ปรัสเซียได้ละสิทธิ์ในดินแดนดานซิก (Danzig) และโทรัน (Toran) ให้กับโปแลนด์ เพื่อที่โปแลนด์จะได้มีทางออกทะเล

ผลจากการแบ่งโปแลนด์ครั้งที่ 1 ระหว่างรัสเซีย ออสเตรีย และปรัสเซียทำให้โปแลนด์ต้องสูญเสียดินแดนไปถึง 1 ใน 3 ดังนั้น ถึงแม้ว่ากษัตริย์สตา니스ลาสที่ 2 จะยังรักษาสถานภาพ

ทางการเมืองของพระองค์อยู่ได้ แต่อำนาจก็ถูกจำกัดลง กษัตริย์สแตนีสลาสที่ 2 และขุนนางระดับสูงพยายามดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กล่าวคือ ปี ค.ศ. 1775 โปแลนด์มีรัฐบาลกลางชุดใหม่ที่ให้ความสนใจปรับปรุงประเทศ ทางด้านสังคม เจ้าของที่ดินซึ่งก็คือขุนนางได้ยินยอมปลดปล่อยทาสนาให้เป็นอิสระมีผลให้โปแลนด์ได้ชื่อว่า เป็นดินแดนแห่งเสรีภาพ ด้านเศรษฐกิจมีการปฏิบัติอุตสาหกรรม มีการตั้งบริษัทร่วมทุน (joint-stock company) และเมื่อยุคแห่งเหตุผล (The Age of Reason) แผ่ขยายมาถึงโปแลนด์ ปัญหามหาชนชาวโปแลนด์ก็ให้การยอมรับทฤษฎีการเมืองและสังคมแบบใหม่ อาทิ แนวคิดของมองเตสกีเยอและรูสโซ กษัตริย์เองทรงให้การสนับสนุนทฤษฎีทางการเมืองของนักปรัชญาของยุคแห่งเหตุผล อาทิ เอ็ดมันด์ เบิร์ก (Edmund Burke) โดยภาพรวมแล้ว แนวคิดของลัทธิการเมืองประชาธิปไตยซึ่งเป็นของใหม่ของยุคได้ได้ก่อตัวอย่างรวดเร็วในโปแลนด์

ทางด้านการศึกษาก็ได้รับการพัฒนาเช่นกัน ค.ศ. 1773 ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (Commission of National Education) คณะกรรมการชุดนี้จะทำการปรับปรุงระบบการศึกษาของชาติ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงมหาวิทยาลัย จุดประสงค์เพื่อให้ความเข้มแข็งทางวิชาการ ใช้วิธีการที่เหมาะสมและทันสมัยในกระบวนการเรียนการสอน ผลงานการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ ทำให้เกิดการก่อตั้งมหาวิทยาลัยคราคอฟและวิลโน (Wilno) และมีโรงเรียนมัธยมถึง 80 แห่ง นอกจากนั้นก็กิจการทางด้านการพิมพ์ก็เจริญก้าวหน้า

ทิศทางการเมืองของโปแลนด์มีแนวโน้มที่จะก้าวล้ำหน้าต่อไปอีกกลางปี ค.ศ.1791 รัฐสภาของโปแลนด์ได้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ตามแนวทางประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญฉบับนี้เน้นในเรื่องอำนาจของประชาชน ประชาชนมีส่วนร่วมสำคัญในการปกครองประเทศ ระบบการเมืองการปกครองเป็นรูปแบบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ อำนาจการปกครองจะแบ่งเป็น 3 อำนาจที่เท่าเทียมกัน คืออำนาจนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ กษัตริย์มีฐานะเป็นประมุขของรัฐ ตำแหน่งกษัตริย์ถูกระบุให้เป็นการสืบราชย์สันตติวงศ์ มิใช่มาจากการเลือกตั้ง (โดยขุนนาง) ดังแต่ก่อน ผู้ทำหน้าที่ฝ่ายบริหารได้แก่รัฐมนตรีสภา นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญยังระบุยกเลิกอภิสิทธิ์หลายประการของชนชั้นขุนนาง สิทธิการยับยั้ง (Liberum Veto) ตลอดจนกฎเกณฑ์ที่ล้ำหลังอีกด้วย

ตามรัฐธรรมนูญใหม่ ค.ศ.1791 พลเมืองทั้งหมดมีความเสมอภาคกัน ชาวเมืองธรรมดาต่างก็มีสิทธิ์เท่ากับขุนนางที่มีที่ดิน สิทธิพิเศษต่าง ๆ ที่พวกขุนนางเจ้าของที่ดินเคยได้รับก็ถูกยก

เล็ก ขุนนางเหล่านี้จึงรวมตัวกันเพื่อจะต่อสู้ เรียกว่า สหพันธ์แห่งทาร์โกวิทซ์ (The Confederation of Targowitz) กลุ่มขุนนางดังกล่าวนี้เดินทางไปเข้าเฝ้าพระนางแคทเธอรีนที่ 2 ของรัสเซีย และทูลขอร้องให้รัสเซียเข้าแทรกแซงการเมืองภายในของโปแลนด์ ให้จัดการล้มล้างรัฐธรรมนูญใหม่นี้เสีย⁸

รัสเซียส่งกองทัพเข้าโปแลนด์ กองทัพโปแลนด์ต่อสู้ครั้งกำลังกองทัพรัสเซียได้นานประมาณ 3 เดือน ถึงประสบความพ่ายแพ้ และต้องยินยอมยกเลิกแผนการมาใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ. 1791 แต่ระหว่างที่กองทัพโปแลนด์ต่อสู้กับกองทัพรัสเซียอยู่นั้น รัสเซียได้ถือโอกาสส่งทหารเข้ายึดดินแดนของโปแลนด์ด้วย ในที่สุดรัสเซียและรัสเซียได้เซ็นสัญญาทำความตกลงที่จะแบ่งโปแลนด์อีกเป็นครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 23 กันยายน ค.ศ. 1793

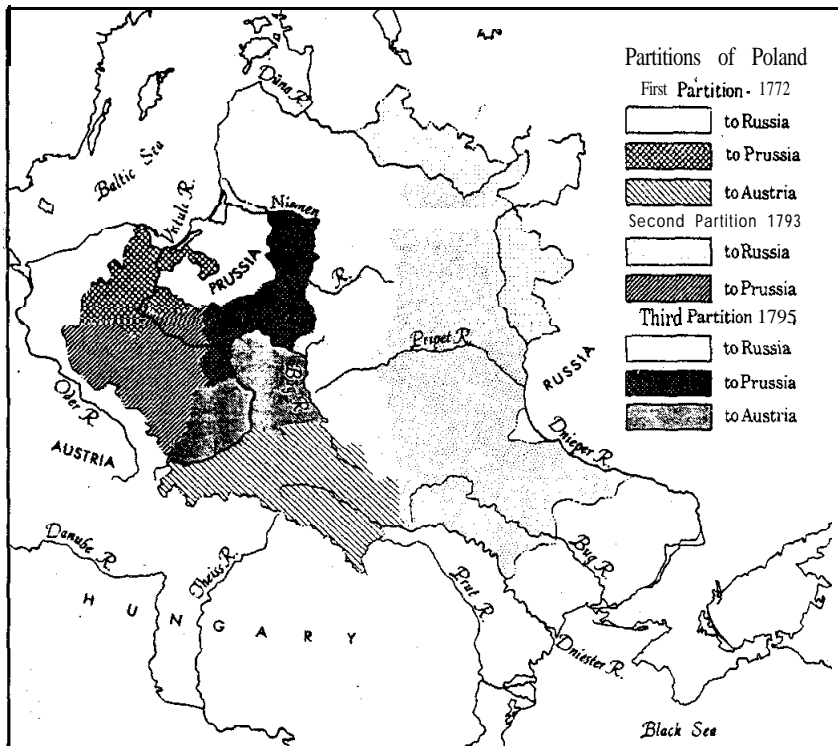
2. การแบ่งโปแลนด์ครั้งที่ 2 ค.ศ.1793 ผลจากการเจรจาทำข้อตกลงระหว่าง รัสเซียกับปรัสเซียในการแบ่งพื้นที่เข้าครอบครองดินแดนของโปแลนด์ มีดังนี้ รัสเซียได้รับแคว้นลิทัวเนียเกือบทั้งหมด และได้ดินแดนส่วนใหญ่ของแคว้นยูเครนทางภาคตะวันตก จากบริเวณแม่น้ำดนีเปอร์กับแม่น้ำคไนสเตอร์ นอกจากนี้ รัสเซียยังได้สิทธิที่จะเคลื่อนกำลังกองทัพเข้าตั้งในโปแลนด์ ตลอดจนเข้าควบคุมนโยบายต่างประเทศของโปแลนด์อีกด้วย และสำหรับปรัสเซียได้แคว้นดานซิก ธอร์น (Thorn) และโปแลนด์ใหญ่ (Great Poland)

โปแลนด์ต้องสูญเสียดินแดนไปเป็นจำนวนมาก รวมถึงกำลังประชากรอีกจำนวนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่บนผืนดินเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม “ประเทศโปแลนด์” ยังคงอยู่และมีเอกราช แต่ชาวโปแลนด์ผู้รักชาติเห็นว่าความเป็นเอกราชของโปแลนด์มีอยู่เพียงในนามเท่านั้น โปแลนด์ถูกรอบงำด้วยอำนาจและอิทธิพลของรัสเซีย กลุ่มคนเหล่านี้มีผู้นำสำคัญ ๆ ได้แก่ แทคคิอูส คอสซิอูสโก (Thaddeus Kosciuszko) และคอลลอนเตย์ (Kollontay) มีความคิดเห็นว่าจำเป็นต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นประเทศเอกราชของโปแลนด์ วิธีการที่จะบรรลุผลได้จำเป็นต้องเปลี่ยนการปกครองของโปแลนด์ให้เป็นแบบสาธารณรัฐ ดังนั้น คอสซิอูสจึงเดินทางไปขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส แต่ฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งตรงกับสมัยรัฐบาลสาธารณรัฐภายใต้การนำของโรเบสปีแยร์กำลังเผชิญกับความวุ่นวายทางการเมืองภายในประเทศ จึงยังไม่สามารถให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มผู้รักชาติโปแลนด์ได้

ช่วงเวลานี้อเอง ฝ่ายกองทัพโปแลนด์ซึ่งไม่พอใจรัฐบาลที่ติดตั้งประมาณของกองทัพพลงได้ก่อการกบฏขึ้น กองทัพโปแลนด์พร้อมกับกลุ่มชาตินิยมทำการสู้รบกับกองทัพรัสเซียซึ่ง

ให้การสนับสนุนฝ่ายรัฐบาล ระยะแรกของการสู้รบ ฝ่ายกบฏและกลุ่มผู้รักชาติชาวโปแลนด์มีชัยชนะ ฝ่ายรัสเซียจึงส่งกองทัพใหญ่เข้าสู่โปแลนด์อีกครั้งหนึ่ง พร้อมกันนี้ รัสเซียและออสเตรียก็ได้ส่งกำลังทหารเข้าร่วมรบในฝ่ายรัสเซียด้วย ฝ่ายกบฏชาวโปแลนด์จึงประสบกับความพ่ายแพ้

3. การแบ่งโปแลนด์ครั้งที่ 3 ค.ศ. 1795 มหาอำนาจทั้งสามประเทศ รัสเซีย รัสเซีย และออสเตรีย มีความเห็นสอดคล้องกันในการจะตัดแบ่งพื้นแผ่นดินของโปแลนด์ทั้งหมด โดยมีแนวคิดว่า ถ้าประเทศโปแลนด์สลายไป ความยุ่งยากจากผู้รักชาติชาวโปแลนด์ก็จะไม่มีอีก ผลจากการแบ่งโปแลนด์ครั้งที่ 3 ค.ศ. 1795 ประเทศโปแลนด์จึงถูกลบชื่อไปจากแผนที่ ยุโรป จนถึงสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศโปแลนด์จึงกำเนิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. 1918 ซึ่งเท่ากับโปแลนด์สูญสิ้นประเทศไปเป็นเวลานานถึง 123 ปี

การแบ่งโปแลนด์รวม 3 ครั้ง

จากการแบ่งโปแลนด์ครั้งที่ 3 มหาอำนาจรัสเซีย ปรัสเซีย และออสเตรีย ได้ครอบครองพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ รัสเซีย ได้ดินแดนส่วนที่เหลือทั้งหมดของลิทัวเนีย และยูเครน และดัชชีแห่งคูร์แลนด์ ปรัสเซียได้มาสโซเวีย และกรุงวอร์ซอว์ ออสเตรียได้ส่วนที่เหลือของแคว้นคราคูฟ

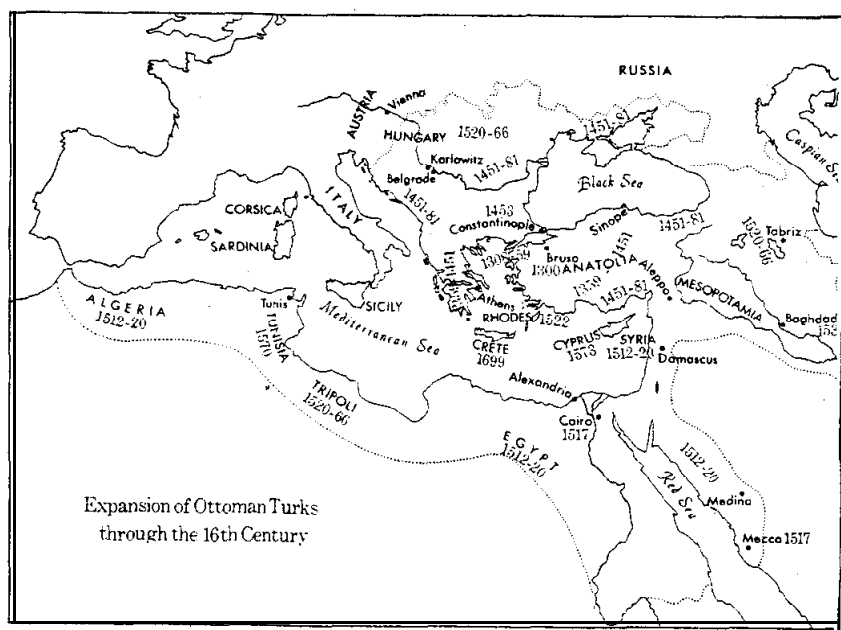
bulgaria

รัฐbulgariaเคยเป็นรัฐขนาดใหญ่ มีสถานภาพเป็นอาณาจักรในสมัยกลาง ยุคที่เจริญสูงสุดเป็นรัชสมัยของกษัตริย์ซิมวอน (Symeon ค.ศ. 893-927) สมัยนี้กองทัพbulgariaมีความเข้มแข็งมาก มีชัยชนะในบริเวณคาบสมุทรบัลข่าน อาณาเขตของอาณาจักรbulgariaขยายจากทะเลดำไปเกือบถึงทะเลเอเดรียติก และจากตอนกลางของแม่น้ำดานูบเข้าไปถึงตอนเหนือของกรีซ ค.ศ. 913 กองทัพbulgariaเข้าล้อมกรุงคอนสแตนติโนเปิล และในช่วงปี ค.ศ. 919-924 กองทัพbulgariaยังเข้าโจมตีคอนสแตนติโนเปิลถึง 4 ครั้งด้วยกัน แต่ก็ไม่สามารถยึดเมืองได้ ในปี ค.ศ. 924 กษัตริย์ซิมวอนได้เจรจาสงบศึกกับจักรพรรดิไบแซนไทน์ และในปีต่อมา ซิมวอนทรงสถาปนาพระองค์เองเป็นจักรพรรดิของชาวโรมันและbulgaria (Emperor of the Romans and the Bulgars)

อำนาจของอาณาจักรbulgariaเสื่อมถอยลงเรื่อย ๆ ในระยะปลายสมัยกลาง ปี ค.ศ. 1018 ได้ถูกกองทัพไบแซนไทน์เข้ารุกราน และตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไบแซนไทน์เป็นเวลายาวนานถึง 168 ปี อาณาจักรbulgariaกลับมาใช้อำนาจอีกครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. 1185 แต่ก็เพียงระยะเวลาสั้น ๆ อวสานของจักรวรรดิbulgariaครั้งที่ 2 เกิดขึ้นภายหลังจากการสิ้นพระชนม์ของซาร์อีวาน อาสนที่ 2 (Ivan Asen II) กษัตริย์ผู้สามารถของbulgaria ได้เกิดการแย่งชิงราชสมบัติกันขึ้น ซึ่งมีผลทำให้จักรวรรดิแตกแยกและอ่อนแอ ได้เปิดโอกาสให้กองทัพใหญ่ของชาวมองโกลเข้าโจมตีได้โดยง่าย bulgariaถูกบังคับให้ต้องจ่ายบรรณาการให้กับข่านของมองโกล อาณาจักรbulgariaเสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ ในที่สุดกองทัพออตโตมานเข้าโจมตีbulgariaระหว่าง ค.ศ. 1393-1396 ได้สำเร็จ และbulgariaจึงกลายเป็นรัฐยุโรปรัฐแรกที่ตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรออตโตมาน

ฮังการี

ชาวแมกยาร์ (Magyar) ถูกจัดว่าเป็นต้นตระกูลของชาวฮังการีชน รัฐฮังการีก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 10 มีศูนย์กลางอยู่ทางตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำดานูบ กษัตริย์ผู้มีผลงานเด่นในระบะการก่อสร้างอาณาจักรฮังการีคือ สตีเฟนที่ 2 (Stephen II ค.ศ. 997-1038) แต่อาณาจักรฮังการีก็มีปัญหาการเมืองภายในสืบเนื่องจากการแย่งชิงราชสมบัติ ในหลาย ๆ ช่วงเวลาจึงถูกปกครองโดยอาณาจักรอื่น ได้แก่ จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ กรีก เป็นต้น จากปลายสมัยกลางถึงสมัยต้นยุคใหม่ ฮังการีต้องทำสงครามต่อต้านการรุกรานของเติร์กหลายครั้ง และต้องประสบกับความพ่ายแพ้ครั้งใหญ่เมื่อ ค.ศ. 1526

การขยายดินแดนของอาณาจักรออตโตมานคริสต์ศตวรรษที่ 16

เมื่อฮังการีประสบสงครามพ่ายแพ้ในการรบกับเติร์กเมื่อ ค.ศ. 1526 ฮังการีตกอยู่ในยุคของการแบ่งแยกเป็นเวลานานกว่า 100 ปี ประเทศได้ถูกแบ่งแยกดังนี้ ดินแดนตอนกลางของอาณาจักรถูกยึดครองโดยเติร์ก ดินแดนทางตะวันตกปกครองโดยราชวงศ์แฮปส์เบิร์กซึ่งเป็นเชื้อสายเยอรมัน คนฮังการีชนแท้มีอำนาจเฉพาะบริเวณมณฑลทรานซิลวาเนียเท่านั้น ถึง ค.ศ. 1686 กษัตริย์ในราชวงศ์แฮปส์เบิร์กได้ยกกองทัพเข้ายึดครองนครบูดา (Buda) ในส่วนการ

ปกครองของเติร์กได้มีการทำสนธิสัญญาคาร์โลวิทซ์ (Treaty of Karlowitz ค.ศ. 1699) โดย สุลต่านอาณาจักรเติร์กหรือออกโตมานยินยอมถอนตัวออกจากดินแดนฮังการี ดังนั้นเฉพาะ ทรานซิลวาเนียและดินแดนระหว่างแม่น้ำมารอส (Maros) และแม่น้ำทิสซา (Tisza) เท่านั้นที่ แยกตัวออกไปอยู่นอกอำนาจการปกครองของออสเตรีย

ภายใต้การปกครองของกษัตริย์ราชวงศ์แฮปส์เบิร์กของออสเตรีย ชาวฮังการีเริ่มมีการ เคลื่อนไหวต่อต้านเพื่อความเป็นอิสระบ่อยครั้ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ กล่าวโดยสรุปใน สมัยเริ่มต้นยุคใหม่ ฮังการีมีสภาพทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรออสเตรีย

โครเอเชีย

โครเอเชีย (Croatia) เป็นรัฐของชาวโครท (Croat) หรือชาวโครเอเทียนซึ่งจัดว่าเป็น กลุ่มสลาฟสาขาหนึ่ง อาณาจักรโครเอเชียในอดีตตั้งอยู่ ณ ที่ตั้งในปัจจุบันคือคาบสมุทรบัลข่าน เป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 11 โครเอเชียเคยตกอยู่ภายใต้การปกครอง ของฮังการี ฮังการีจะส่งข้าหลวงมาปกครอง แต่พวกโครเอเทียยังคงมีการปกครองตนเองอยู่ใน ระดับหนึ่ง มีกฎหมายและรัฐธรรมนูญเป็นของตนเอง

เซอร์เบีย

เซอร์เบียเป็นรัฐของชาวเซิร์บซึ่งก็เป็นสาขาหนึ่งของชนเชื้อชาติสลาฟ ชาวเซิร์บอพยพ เข้าตั้งถิ่นฐานในดินแดนแหลมบัลข่านเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 7 ต่อมาได้ก่อตั้งเป็นรัฐ ขนาดใหญ่ขึ้น มีสถานภาพเป็นอาณาจักรที่มีกษัตริย์ปกครอง ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 10 อาณาจักร เซอร์เบียอ่อนอำนาจลง และตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรบุลกาเรีย เมื่อจักรวรรดิบุลกาเรีย เสื่อมอำนาจลง เซอร์เบียก็ตกมาอยู่ใต้อำนาจการปกครองของไบแซนไทน์ในเวลาต่อมา ถึง กลางคริสต์ศตวรรษที่ 11 เซอร์เบียจึงได้ประกาศล้มอำนาจของไบแซนไทน์ รื้อฟื้นอำนาจของ อาณาจักรเซอร์เบียกลับมายิ่งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

สมัยยิ่งใหญ่ของอาณาจักรเซอร์เบีย คือสมัยของกษัตริย์สตีเฟน ดุชาน (Stephen Dushan หรือ Stephen Urosh III ค.ศ. 1331-1355) ยุคนี้เซอร์เบียทำสงครามกับไบแซนไทน์ และเข้ายึดดินแดนได้หลายแห่ง ได้แก่ แมซิโดเนีย เทรซ อีไพรัส เป็นต้น สตีเฟน ดุชาน ยังได้

อภิเษกสมรสกับราชธิดาของกษัตริย์บูลกาเรีย ตลอดจนทรงมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรบูลกาเรียอีกด้วย อาณาจักรเซอร์เบียสมัยของกษัตริย์สตีเฟน คูซาน ยิ่งใหญ่ทั้งอำนาจและอาณาเขต การเมืองภายในประเทศสงบเรียบร้อย เศรษฐกิจเฟื่องฟู สังคมศิลปวัฒนธรรมก็ได้รับการทำนุบำรุงตามแบบอย่างไบแซนไทน์ สตีเฟน คูซานสิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. 1355 เมื่อมีพระชนม์ได้เพียง 46 พรรษา ขณะที่เดินทางไปยังกรุงคอนสแตนติโนเปิล

เมื่อสิ้นกษัตริย์สตีเฟน คูซาน ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรเซอร์เบียก็เสื่อมถอยลงด้วยศัตรูของอาณาจักรเซอร์เบียในช่วงปลายยุคกลางถึงสมัยเริ่มต้นยุคใหม่คืออาณาจักรออตโตมานที่แข็งแกร่ง อำนาจและกองทัพเติร์กขยายตัวเข้าครอบคลุมอาณาจักรเซอร์เบีย เป็นลำดับ มีการทำสงครามระหว่างเซอร์เบียและออตโตมานเป็นระยะ ๆ ในที่สุดในปี ค.ศ. 1463 แคว้นบอสเนีย ซึ่งเป็นที่มั่นแห่งสุดท้ายของเซอร์เบียก็ได้ถูกเติร์กยึดไปได้ เหลืออยู่เพียงมอนเตเนโกรซึ่งเป็นเพียงดินแดนเล็ก ๆ ของเซอร์เบียเท่านั้นที่ยังคงเป็นรัฐเอกราชรัฐสุดท้ายของเซอร์เบีย

โรมาเนีย

รัฐโรมาเนียก่อตั้งขึ้นเมื่อตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 ประกอบด้วยแคว้นที่สำคัญ 2 แคว้น คือ วัลเลเชีย (Wallachia) และโมลดาเวีย (Moldavia) ต้นตระกูลของชาวโรมาเนียนได้แก่ชนชาววัลลาซ (Wallach)

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 โรมาเนียถูกรุกรานจากฮังการี และเติร์กตามลำดับ และจากปี ค.ศ. 1458 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 โรมาเนียตกอยู่ภายใต้การปกครองของเติร์ก

อัลบาเนีย

ชาวอัลบาเนียนสืบเชื้อสายมาจากชาวอิลลิเรียน (Illyrian) ตั้งถิ่นฐานบริเวณเทือกเขาแอลป์อาเดรียติก เป็นกลุ่มชนที่ไม่สนใจเรื่องการปกครองนัก จึงทำให้ไม่สามารถก่อตั้งเป็นรัฐทางการเมืองได้ดังเช่นชนชาวสลาฟในแถบคาบสมุทรบอลข่าน แต่ก็เป็นที่เข้าใจกันว่าถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวอัลบาเนียนอยู่ภายใต้การปกครองของไบแซนไทน์ จนถึงระยะคริสต์ศตวรรษที่ 10-14 รัฐต่าง ๆ เริ่มให้ความสนใจบริเวณคาบสมุทรบอลข่าน ทำให้เกิดการแข่งขันเพื่อการครอบครองอัลบาเนีย รัฐที่ต้องการขยายอำนาจเข้าสู่พื้นที่ของอัลบาเนียนมีดังนี้ เซอร์เบีย บูลกาเรีย ไบแซน

ไคน์และรัฐในอิตาลีตอนใต้ (เวนิส) ชาวอัลบาเนียจึงต้องเผชิญกับภัยสงครามบ่อยครั้ง ประเทศตกอยู่ในภาวะไร้กฎหมายและอ่อนแอมาก ในที่สุดพวกเติร์กจึงเข้ายึดครองได้อย่างง่ายดาย เมื่อปี ค.ศ. 1385 ผู้ปกครองอัลบาเนียถูกบังคับให้ส่งบรรณาการ และยอมรับอำนาจสูงสุดของอาณาจักรออตโตมาน ค.ศ. 1443 ชาวอัลบาเนียภายใต้การนำของจอร์จ คาสทริโอตา (George Castriota) ได้ทำการต่อต้านอำนาจของเติร์กจนสำเร็จ แต่เมื่อคาสทริโอตาสิ้นชีวิตลงในปี ค.ศ. 1468 อัลบาเนียก็ถูกยึดครองอีกครั้งหนึ่ง และต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของออตโตมานยาวนานจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19

โบฮีเมียและมอราเวีย

รัฐโบฮีเมีย และมอราเวีย เป็นรัฐของชาวเช็ก (Chechs) ซึ่งเป็นชนเชื้อสายสลาฟ รัฐเหล่านี้ก่อตั้งเป็นปึกแผ่นได้เมื่อระยะคริสต์ศตวรรษที่ 9-10 โดยมีโบฮีเมียเป็นรัฐศูนย์กลาง มีการปกครองด้วยระบบกษัตริย์ อำนาจทางการเมืองของกษัตริย์เชคมีไม่น้อยทีเดียว ระยะตอนปลายสมัยกลางได้แผ่ขยายอำนาจรุกรานรัฐข้างเคียง ซึ่งก็จะถูกตอบโต้เช่นกัน ชาวเช็กจึงต้องประสบกับภัยสงครามบ่อยครั้ง ทั้งรูปแบบของการรุกรานผู้อื่น และถูกผู้อื่นรุกราน และด้วยเหตุนี้ ประชากรของรัฐชาวเช็กจึงประกอบด้วยชนเชื้อชาติอื่น ๆ ด้วย ที่สำคัญคือบาวาเรียน แซกซอน สโลวักและไซลิเซียน ทั้งนี้จะเป็นไปตามลักษณะของพื้นที่ที่ชาวเช็กขยายอำนาจเข้าไปครอบครอง

กษัตริย์โบฮีเมียหลายองค์เข้าพัวพันกับเหตุการณ์ทางการเมืองของอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้เพราะกษัตริย์โบฮีเมียมีสิทธิที่จะเลือกองค์พระจักรพรรดิของอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ การเมืองของโบฮีเมียจึงถูกแทรกแซงจากเยอรมันอย่างไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ในที่สุดสมัยเริ่มต้นยุคใหม่ โบฮีเมีย มอราเวีย ตลอดจนรัฐอื่น ๆ ซึ่งเคยอยู่ในอำนาจของกษัตริย์เช็กก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรออสเตรีย